

2.2. Обмеження прав людини та основоположних свобод

Лише декілька свобод не можуть бути обмежені:

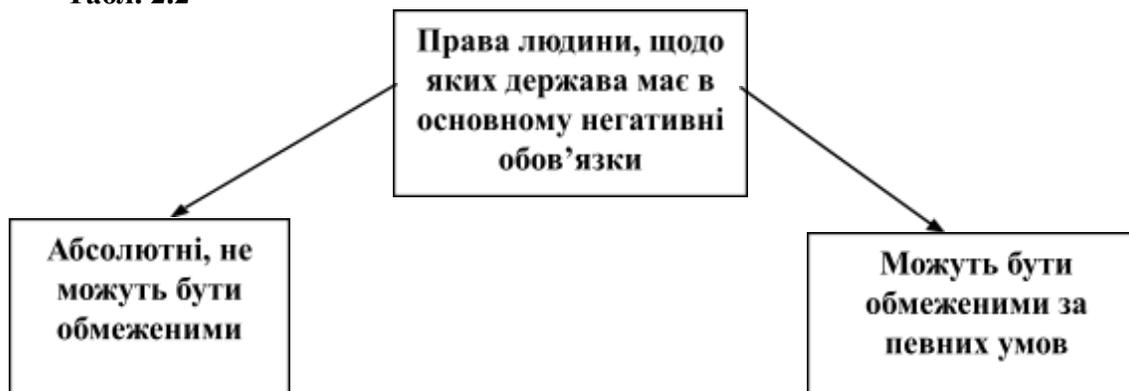
- 1) Свобода від катувань, жорстокого або такого, що принижує поведінку чи покарання;
- 2) Свобода від рабства;
- 3) Свобода думки.

Ці свободи не можуть бути обмежені за жодних обставин, навіть за умов війни чи надзвичайного стану. Тому їх називають абсолютними свободами. Будь-яке втручання в ці свободи буде однозначно розумітися як порушення цих свобод лише при наявності доведення факту втручання.

Саме тому працівник поліції чи збройних сил не може застосовувати катування чи жорстоке поведінку з метою отримання необхідної для розкриття злочинів інформації, незважаючи на жодні інші аргументи. Ця заборона є абсолютною. Держава зобов'язана встановити заборону таких дій, ввести за такі дії покарання та належно розслідувати всі повідомлення про такі факти.

Людина живе у суспільстві й багато суспільних інтересів зумовлюють необхідність обмеження прав людини. Тому інші права людини можуть обмежуватися, але за умов дотримання певних критеріїв. Більшою мірою це стосується прав і свобод, щодо яких держава має зобов'язання «поважати та дотримуватися».

Табл. 2.2

При обмеженні прав людини завданням держави та державного службовця є знаходження справедливого й розумного балансу між правами кожної людини та суспільними інтересами. І це є найбільш складним.

З метою визначення такого балансу держава повинна виконувати певні чіткі критерії обмеження прав людини. Ці критерії були напрацьовані різними судами багато років назад, застосовувалися в багатьох країнах, зокрема, конституційними судами, а пізніше були запозичені міжнародними судами та інституціями. На сьогодні це загальноприйняті критерії оцінювання чи було порушення прав людини в тій чи іншій ситуації, якими користуються практично всі міжнародні органи та інституції, а також національні суди демократичних країн.

Отже, яким чином державі правомірно обмежувати права людини? Потрібно дотримуватися трьох важливих критеріїв:

1) **Обмеження права людини повинно бути передбачене законом (правовими нормами), що є реалізацією конституційного принципу «правової держави», тому має включати такі важливі умови:**

- якість закону, тобто закон повинен відповідати принципу верховенства права, зокрема, міжнародним стандартам прав людини.
- доступність закону: правовий акт, що визначає обмеження прав людини, повинен бути відкритим й доступним для людини, він не може бути таємним чи бути «для службового користування», наприклад, багато обмежень прав людини до сьогодні визначаються піднормативними актами, що є недоступними для громадськості;
- чіткість закону, зокрема, правові норми повинні бути сформульовані «з достатнім ступенем точності», що дозволяло б людині узгоджувати з цієї нормою свою поведінку й передбачати наслідки; не повинно бути правових норм, що суперечать одна одній.

2) **Обмеження права повинно переслідувати легітимну мету.** Легітимні чи законні цілі обмеження прав людини сформульовані міжнародним правом та Конституцією України. Кожне право людини має свій перелік легітимних цілей, заради яких може бути обмежено право людини. Як правило, такими цілями є:

- національна безпека;
- територіальна цілісність;
- громадський порядок чи запобігання заворушенням чи злочинам;
- охорона здоров'я населення;
- захист репутації та прав інших осіб.

Серед цих цілей немає таких цілей, як «економічна доцільність», «економія коштів чи ресурсів», «відсутність коштів», захист економічних інтересів, захист «інформаційної безпеки чи інформаційного суверенітету», захист національних традицій та багато інших, що зустрічаються в практиці органів влади. Такі уявні цілі жодним чином не є легітимними.

Конкретний перелік легітимних цілей щодо того чи іншого права визначений відповідною статтею (правовою нормою) міжнародного договору та Конституції України. Цей перелік є вичерпним і жодна інша мета обмеження права не може бути додана ні законом, ні іншим правовим актом. Рішення про обмеження права повинно включати обґрунтування того, що реалізація цього права загрожує саме цим цінностям. Рішення не може ґрунтуватися на гіпотетичній чи можливій загрозі чи на припущеннях, а повинно вказувати чітку й реальну загрозу.

3) **Чи є обмеження необхідним в демократичному суспільстві, зокрема:**

- дії держави повинні бути «необхідними», тобто має бути «невідкладна суспільна потреба» у обмеженні прав людини; загроза легітимним цілям повинна бути реальною, а не уявною, інформація про загрозу не може базуватися на припущеннях чи гіпотезах, а повинна містити конкретні факти, що обґрунтовують неминучість загрози;
- дії держави щодо обмеження прав людини повинні бути пропорційними щодо захисту легітимної цілі, зокрема, необхідно дослідити альтернативні шляхи захисту легітимних цілей, а також всі форми й методи обмеження права людини, щоб вибрати саме ті методи обмеження, що відповідають суспільній загрозі.

Усі згадані вище умови (критерії) обмеження прав людини є обов'язковими й неотримання хоча б однієї умови призводить до порушення прав людини. Ми ще *Матеріали Навчального курсу для державних службовців «Права людини». Автори: Володимир Яворський, Сергій Буров, Ірина Федорович*

неодноразово під час цього курсу будемо повертатися до цих критеріїв обмеження прав людини, оскільки вони формулюють вимоги до діяльності державних службовців, бо їхня діяльність, дотична до прав людини, повинна оцінюватися через дотримання цих критеріїв.